

ZÁSADA ZÁKAZU DISKRIMINACE A OCHRANA OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ VE SFÉŘE TRESTNÍHO PRÁVA EU

MICHAEL ŠVARC

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Tento příspěvek se zaměří na určité aspekty aplikace všeobecné zásady nediskriminace a zásady zákazu diskriminace na základě státní příslušnosti specificky, jakož i otázky ochrany obětí trestných činů, a to ve sféře trestního práva EU. Příspěvek rozebere relevantní judikaturu ESD a pokusí se nastínit unijní legislativní iniciativy v této oblasti. Příspěvek podtrhne, že třebaže princip nediskriminace představuje základní unijní pilíř, neměl by být zcela absolutizován.

Key words in original language

Princip nediskriminace všeobecný a na základě státní příslušnosti, rovné zacházení, ochrana obětí trestných činů, odškodňování, evropský zatýkácí rozkaz, odstranění přezkoumávání oboustranné trestnosti, preferenční zacházení se státními občany, ESD.

Abstract

This paper focuses on certain aspects of application of the general principle of non-discrimination and the principle of non-discrimination on grounds of nationality specifically, as well as the protection of crime victims within the area of EU criminal law. The paper will elaborate on the relevant case-law of the ECJ and will try to sketch also the Union legislative initiatives in this area. The paper will also stress that although the principle of non-discrimination is the vital basis of the Union, it shall not be considered as the absolute one.

Key words

principle of non-discrimination general and on grounds of nationality, equal treatment, protection of crime victims, compensation, European arrest warrant, the removal of double criminality check, preferential treatment of nationals, ECJ.

Úvod

Tento příspěvek se zaměří na určité aspekty aplikace všeobecné zásady nediskriminace a zásady zákazu diskriminace na základě státní příslušnosti specificky, jakož i otázky ochrany obětí trestných činů, a to ve sféře trestního práva EU. V první části po úvodním pojednání o základech

zákazů diskriminace v unijním právu bude pozornost věnována vybrané judikatuře ESD, která se zabírala problematikou nediskriminace s dopady do oblasti trestního práva. V druhé části se přistoupí k stručné rekapitulaci unijních legislativních iniciativ zaměřených na ochranu obětí trestné činnosti. Závěrem bude shrnuto, že třebaže zákazů diskriminace, zvláště na základě státní příslušnosti, jakož i ochrana obětí trestné činnosti, představují důležité pilíře ochrany jednotlivce v unijním prostoru svobody, bezpečnosti a práva, a jako takové je lze přivítat a podpořit, neměly by být na druhou stranu ani zcela absolutizovány a nekriticky přijímány jako dogmata, jež by vylučovala zohledňování specifických situací či ignorovala existující kompetenční rámec a náležitě nezohledňovala přetrvávající výrazné rozdíly mezi vnitrostátními trestními systémy a eventuálně i omezené finanční možnosti členských států.

Základy zákazu diskriminace v unijním právu:

Zákaz nediskriminace představuje v unijním právu mnohohrstevnatou problematiku, která se promítá do různorodých oblastí, a to i do oblasti trestní. Trestněprávní regulace sice i nadále zůstává do značné míry doménou jednotlivých členských států, přesto však do této sféry stále více ingeruje unijní zákonodárce (v podobě aproximace určitých výseků trestního práva hmotného, procesního či sféry justiční spolupráce) a podobně stanoví limity vnitrostátnímu zákonodárci též vůdčí unijní principy, které chrání základní svobody, resp. volné pohyby, a zakazují diskriminaci, zvláště pak z důvodu státní příslušnosti.

Evropská dimenze zákazu diskriminace nastupuje typicky v situacích, kdy osoby využívají volného pohybu, ať už jako pracovníci, příjemci služeb, podnikatelé atp. (srov. např. čl. 27, 45, 49 SEU). Osoby využívající volného pohybu po Unii se přitom mohou stát oběťmi trestné činnosti, nebo se naopak může jednat o zločince, kteří své kriminální aktivity provozují napříč Unii.

Velmi zjednodušeně lze říci, že zákaz diskriminace spočívá v tom, že s odlišným je zacházeno odlišně a se stejným či srovnatelným stejně, ledaže odlišné zacházení je objektivně odůvodněné, přičemž má být respektován princip proporcionality.¹ Pokud jde o obecnou zásadu rovnosti, resp. zákazu diskriminace, lze ji chápat jako typ obecné zásady, jež se týká postavení jednotlivce a má původ ve vnitrostátních právních řádech členských států.²

¹ Srov. k této problematice obšírně pojednanou knihu Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007.

² Týč, V. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Praha: Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, str. 82.

Naproti tomu v unijnímu právu se výsadnímu postavení a zvláštní ochraně těší zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti. Jde o specifickou zásadu týkající se obsahu unijního práva.³

Tento příspěvek se pokusí demonstrovat na různých rozsudcích ESD odlišné tváře, podoby, formy a přístupy k tvrzené diskriminaci, specificky pak zvláště z důvodu diskriminace na základě státní příslušnosti.

Nejdříve však tato práce velmi stručně připomene zakotvení zásady zákazu diskriminace v primárním právu EU.

Zákaz diskriminace je stanoven v článku 21 Listiny základních práv EU, která má dle stávajícího článku 6 Smlouvy o Evropské unii (SEU) stejnou právní sílu jako zakládací smlouvy. Tento článek potvrzuje, že se zakazuje jakákoliv diskriminace založená na základě poměrně široce vymezených diskriminačních důvodů, jež jsou navíc uvedeny toliko v podobě demonstrativně koncipovaného seznamu. Dále druhý odstavec téhož článku uvádí, že v oblasti působnosti Smluv, a aniž jsou dotčena jejich zvláštní ustanovení, se zakazuje jakákoliv diskriminace na základě státní příslušnosti.

Problematiky diskriminace se rovněž dotýká článek 10 Smlouvy o fungování Evropské Unie (SFEU), který představuje jakýsi programový závazek ve vztahu k jakýmkoliv činnostem unijních orgánů. Tento článek stanoví, že při vymezování a provádění svých politik a činností se Unie zaměřuje na boj proti jakékoliv diskriminaci na základě pohlaví, rasy nebo etnického původu, náboženského vyznání nebo přesvědčení, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace.

Zcela klíčovým článkem pro efektivní boj proti diskriminaci se pak ukázal stávající článek 18 SFEU (začasté ve spojení s právem občanů na svobodný pohyb a pobyt na území Unie, viz čl. 21 SFEU). Tento článek (jde přitom o někdejší čl. 12 Smlouvy o Evropském společenství či v ještě dřívějším číslování čl. 7) praví následující: „V rámci použití Smluv, aniž jsou dotčena jejich zvláštní ustanovení, je zakázána jakákoliv diskriminace na základě státní příslušnosti. Evropský parlament a Rada mohou řádným legislativním postupem přijímat předpisy zakazující takovou diskriminaci.“ Níže bude na vybraných judikátech ESD demonstrováno, jak se právě tohoto článku chopil ESD, a to i s přiznáním účinků do sféry trestního práva.

Závěrem lze pro úplnost dodat, že pro účely přijímání legislativy v boji proti dalším vypočteným diskriminačním důvodům může posloužit kompetenční článek 19 SFEU. Kromě toho na řadě míst SFEU se vyskytují zákazy

³ Týč, V. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Praha: Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, str. 83.

diskriminace ve vztahu ke konkrétním základním svobodám, resp. volným pohybům (srov. např. čl. 36 SFEU in fine, čl. 45/2 SFEU, čl. 49, čl.56 atd.), kteréžto zákazy se uplatní specificky a přednostně a pouze ve zbytku, kdy tato speciální úprava nebude využitelná, lze využít obecné klauzule zakazující diskriminaci z důvodu státní příslušnosti podle shora uvedeného čl. 18 SFEU.

Vybraná unijní antidiskriminační judikatura ESD v trestní sféře:

ESD dostal několik příležitostí vynést rozsudky k problematice zákazu diskriminace s dopady do trestní sféry. Nejdříve je vhodné připomenout případ Cowan,⁴ který se zapsal do učebnic evropského práva. ESD vynesl v této věci rozsudek již v roce 1989. V daném případě se jednalo o to, že britský turista se stal obětí násilného trestného činu v Paříži. Následně se domáhal odškodnění. To mu však s poukazem na příslušnou vnitrostátní úpravu ve francouzském trestním řádu nebylo přiznáno. Nebyl totiž francouzským státním občanem, resp. neměl ve Francii ani bydliště, ani neexistovala s Británií dohoda o vzájemnosti, která by mu přístup k takovému odškodnění mohla otevřít. ESD však přesto dovedl, že nepřiznání odškodnění v daném případě, kdy se dotyčná osoba jakožto příjemce služeb stala obětí násilného trestného činu, nutně bylo diskriminační a jako takové v rozporu s tehdy platným komunitárním právem. Konkrétně pak bylo uvedeno, že zaručuje-li komunitární právo fyzické osobě svobodu projevu v jiném členském státě, je jen nutným následkem této svobody pohybu, že život a tělesná integrita této osoby jsou v dotyčném členském státě chráněny stejným způsobem, jako tomu je u vlastních občanů a osob, které na území členského státu bydlí. Zásadně sice platí, že trestní právo a trestní řízení je v působnosti členských států, Společenství však podle konstantní judikatury tuto působnost omezuje: trestněprávní předpisy nesmějí vést ani k diskriminaci osob, jimž komunitární právo dává nárok na stejné zacházení, ani omezovat základní svobody garantované komunitárním právem. ESD pak konečně konstatoval, že zákaz diskriminace je třeba vykládat tak, že členský stát nemůže činit poskytování státního odškodnění jako nápravy škody, která byla způsobena v tomto státě obětím násilného trestného činu, spojeného s tělesným poškozením, osobám, jimž je komunitárním právem zaručena svoboda cestovat do takového státu, zejména jakožto příjemcům služeb, závislým na tom, zda mají bydliště v tomto členském státě či jsou příslušníky státu, který s tímto členským státem uzavřel dohodu o vzájemnosti.⁵

⁴ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. února 1989, věc 186/87, „Cowan“.

⁵ Kmec, J. *Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva*. C.H.Beck, Praha, 2006, str. 116, 117. Srov. též Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. února 1989, věc 186/87, „Cowan“, zejm. body 17, 19, 20.

ESD na tomto případě ukázal jasně směr, jakým se jeho rozhodování bude ubírat. Jestliže dříve bylo možno spekulovat, zda vůbec trestní sféra může podléhat kontrole z důvodu případné kolize s unijním zákazem diskriminace, po tomto rozsudku bylo zjevné, že tomu tak být má - alespoň ve stanoveném rámci a při shledání sebemenšího „přeshraničního prvku“ v podobě výkonu základních svobod, resp. volného pohybu.

Jak bude poukázáno v další části tohoto příspěvku, lze tento judikát rovněž chápat jako jakýsi podnět zákonodárci pro rámcovou úpravu problematiky odškodňování v přeshraničních případech, kterou se podařilo prosadit v roce 2004 ve směrnici o odškodňování obětí trestných činů.

Nyní však přistupme k dalšímu rozsudku, značně aktuálnějšímu, který se zabývá rovněž problematikou odškodňování za trestnou činnost z perspektivy antidiskriminace. Tento případ bude ukazovat odlišnou podobu a formu diskriminace v daném případě a podtrhne též specifické okolnosti, které mohou odůvodnit specifické přístupy či řešení. Jedná se o rozsudek v případě Wood,⁶ který byl vyneset 5. 6. 2008, tedy již po přijetí výše uvedené směrnice. V tomto případě šlo o britského státního příslušníka bydlícího a pracujícího 20 let ve Francii se svou družkou a rodinou, který se domáhal odškodnění za újmu, která mu vznikla z důvodu úmrtí jeho dcery následkem trestné činnosti v zahraničí, konkrétně v Austrálii. Jednalo se tu přitom o odškodnění, na které měli nárok francouzští státní občané. Velmi stručně lze rekapitulovat, že nepřiznání odškodnění dotyčnému na základě příslušného ustanovení francouzského trestního řádu toliko z důvodu absence francouzského státního občanství bylo ESD v daném případě, kdy osoba bydlela a žila ve Francii, shledáno diskriminačním (jednalo se o oproti předchozímu případu o tzv. přímou diskriminaci),⁷ resp. v rozporu s tehdejší čl. 12 Smlouvy o Evropském společenství (dnešní čl. 18 SFEU). Přitom je třeba upozornit, že daná vnitrostátní odškodňovací úprava šla nad rámec výše uváděné směrnice, jež v čl. 17 garantovala možnost přijímat příznivější opatření, konkrétně pak dle písm. b) zavádět a zachovávat ustanovení pro účely odškodnění obětí trestných činů spáchaných mimo jejich území nebo jiných osob poškozených takovými trestnými činy, s výhradou všech podmínek, které pro tento účel členské státy případně stanoví. Pokud by si však někdo myslel, že mezi takové platné podmínky mohla patřit právě podmínka státního občanství, byl tímto rozsudkem vyveden z omylu. ESD v dané situaci (kdy osoba žila a bydlela na území Francie) rozlišování z důvodu státní příslušnosti odmítl jako diskriminační. Přesto je zajímavé povšimnout si jasně vysloveného stanoviska generální

⁶ Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 5. června 2008, věc C-164/07, „Wood“.

⁷ Srov. Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 5. června 2008, věc C-164/07, „Wood“, bod 16.

advokátky Kokott, která v dané věci nicméně vyjádřila své pevné přesvědčení, že kupříkladu podmínka pouta či bydliště po určitou dobu by mohla v daném specifickém kontextu představovat objektivně odůvodněné odlišné zacházení z tohoto důvodu.⁸ Takový závěr se ostatně jeví být poměrně logický a rozumný, neboť čerpání z těchto nadstandardních v podstatě sociálních programů, je nepochybně legitimní navázat na určitý hospodářský příspěvek či alespoň dostatečná pouta dotyčných k té které zemi. Ve smyslu vyjádření francouzské vlády lze mít ostatně zato, že by nebylo adekvátní (mj. též protože potenciálně přílišně finančně zatěžující) odškodňovat všechny potenciální oběti, jejichž příbuzní se stali obětí trestných činů v zahraničí, zvláště za situace, kdy tyto osoby třeba jen tou kterou zemí projíždějí či v ní krátkodobě pobývají a nemají k ní dostatečné sociální a hospodářské pouto.⁹ V dané situaci, která byla předmětem rozebíraného rozsudku, ale dostatečné vazby byly nepochybně dány (jak ostatně uznala i Francie sama), a proto lze vynesený verdikt chápat jako správný. Přesto však je dobré uvědomit si v daném případě nuance konkrétních okolností toho kterého případu a v tomto kontextu též pamatovat, že problematika odlišného zacházení na základě různých kritérií nesmí být posuzována příliš zbrkle a zjednodušeně, ale vždy se opatrně kriticky musí hledět, zda-li náhodou nelze odlišné zacházení ospravedlnit proporčním sledováním legitimního cíle.

Jestliže výše uvedený případ mohl posloužit jako příklad přímé diskriminace, níže uvedený případ z oblasti trestního práva procesního poslouží jako příklad zapovězené nepřímé diskriminace. Jedná se o případ *Bickel a Franz*,¹⁰ který ESD rozhodl 24. 11. 1998. Jednalo se zde o trestní řízení vedené v Itálii proti dvěma občanům EU (rakouské a německé státní příslušnosti). Ti se domáhali toho, aby předmětné trestní řízení probíhalo v němčině, když je garantováno německy mluvícím obyvatelům provincie Bolzano. Itálie mj. tvrdila, že dané opatření nemůže být považováno za diskriminační z důvodu státní příslušnosti, když je garantováno všem rezidentům provincie Bolzano bez ohledu na státní příslušnost. ESD přesto dovedl, že v důsledku jsou stejně zvýhodněni italsí státní občané a potažmo znevýhodněni zejm. německy hovořící občané Německa a Rakouska.¹¹ Jednalo se tedy v daném případě o nepřímou formu diskriminace a ESD dospěl k tomu, že příslušná (objektivně neospravedlnitelná) vnitrostátní úprava tak byla neslučitelná s komunitárním

8 Srov. Stanovisko generální advokátky Kokott v případě Rozsudku Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 5. června 2008, věc C-164/07, „Wood“, body 47 - 54, zejm. pak bod 54.

9 Srov. Stanovisko generální advokátky Kokott v případě Rozsudku Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 5. června 2008, věc C-164/07, „Wood“, body 45, 46.

10 Rozsudek Soudního dvora ze dne 24. listopadu 1998, věc C-274/96, „Bickel a Franz“.

11 Rozsudek Soudního dvora ze dne 24. listopadu 1998, věc C-274/96, „Bickel a Franz“, body 24 až 26.

právem, resp. zákazem diskriminace na základě státní příslušnosti.¹² ESD navíc prokázal, že je ochoten zohledňovat též případné rozpočtové i jiné úvahy a dopady. Upozornil totiž, že jeho rozhodnutí by nemělo vést k žádným komplikacím ani zvýšeným nákladům, soudě alespoň podle toho, že takovéto tvrzení obviněných nebylo nikterak rozporováno.¹³

Předposlední případ z trestní sféry, který se v určitém aspektu týkal rovněž antidiskriminační problematiky, resp. principu rovného zacházení a zákazu diskriminace obecně, je případ přezkumu platnosti tzv. Evropského zatýkacího rozkazu před Evropským soudním dvorem.¹⁴

V rámci tohoto řízení vyvstala mj. otázka, zda prolomení zásady dvojí (oboustranné) trestnosti v případě 32 kategorií trestných činů, za něž ve vystavujícím členském státě možno uložit trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby minimálně 3 roky nekoliduje s někdejší čl. 6(2) SEU, resp. zda takováto úprava není v rozporu s principem rovnosti a zákazu diskriminace z toho důvodu, že rozlišení trestných činů, u nichž se nepožaduje oboustranná trestnost není objektivně zdůvodnitelné. V daném případě tak byla zpochybňována přímo konkrétní ustanovení unijní legislativy z důvodu, že v něm obsažené rozlišování není legitimně odůvodnitelné a zakládá nepřipustnou nerovnost, resp. diskriminaci. ESD však takovéto porušení uvedených zásad rovného zacházení a nediskriminace neshledal. Aprobval, že z důvodu povahy, resp. nejvyšší závažnosti 32 vypočtených kategorií trestných činů netřeba v těchto případech vyžadovat ověření oboustranné trestnosti a že každopádně, i kdyby se připustilo, že daná úprava může vést ve srovnatelných situacích k odlišnému zacházení, bylo by takové odlišné zacházení nepochybně náležitě objektivně odůvodněno sledováním legitimního cíle.¹⁵ Navíc ESD poznamenal, že uvedený výběr odráží vysoký stupeň důvěry a solidarity, což je však perspektiva, kterou na rozdíl od ESD nemusí tak docela sdílet ostatní (např. německý Spolkový ústavní soud).¹⁶ Každopádně lze shrnout, že ESD ukázal připravenost ponechat unijnímu zákonodárci široké pole pro uvážení v rámci výkonu vlastních legislativních pravomocí. Test kontroly respektování rovnosti a nediskriminace se v daném případě zdá být

12 Rozsudek Soudního dvora ze dne 24. listopadu 1998, věc C-274/96, „Bickel a Franz“, bod 31.

13 Rozsudek Soudního dvora ze dne 24. listopadu 1998, věc C-274/96, „Bickel a Franz“, bod 30.

14 Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 3. května 2007, věc C-303/05, „Evropský zatýkací rozkaz“.

15 Srov. Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 3. května 2007, věc C-303/05, „Evropský zatýkací rozkaz“, body 55 - 60, jakož i stanovisko generálního advokáta Colomera v této věci, body 83 - 99.

16 Viz též Komárek J. Eurozatykač před Soudním dvorem - krátký komentář, 5. května 2007. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2007/05/eurozatyka-ped-soudnm-dvorem-krtk.html>; ověřeno k 23. 5. 2010.

podstatně velkorysý. ESD je patrně ochoten dopřát unijnímu legislativci široké pole při úpravě té které problematiky, která je nutně pravidelně postavena na rozlišování. Patrně by zasáhl jen, kdyby se extrémně a excesivně rozlišovalo ze zakázaných důvodů (např. v přístupu k určitým službám či jiným veřejným dobrům z důvodu pohlaví, rasy atp.). V daném případě tomu tak však nebylo a je třeba podle mne i uznat, že daný mechanismus evropského zatýkacího rozkazu, resp. odstranění oboustranné trestnosti, má spíše toliko usnadnit výkon trestní spravedlnosti, přičemž je třeba zohlednit i možnosti zabudovat do vnitrostátních právních řádu náležité ochranné mechanismy (viz např. čl. 4(7)a, který umožňuje nevykonat příslušný evropský zatýkací rozkaz spáchán zcela nebo zčásti na území příslušného vykonávacího státu), které navíc mohou popř. doplňovat i ústavní ochranné klauzule (viz např. náš § 377 tr.ř.).

Poslední případ, kterému bude v této části věnována pozornost, je případ Wolzenburg,¹⁷ který byl ESD rozhodnut 6. 10. 2009. V tomto případě se jednalo o výklad ustanovení čl. 4(6) rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu ve spojení s antidiskriminačním článkem 12 SES. Předběžnou otázku tu položil nizozemský soud, jakožto vykonávající justiční orgán, který měl realizovat předání pana Wolzenburga do Německa k výkonu trestu odnětí svobody za dovoz marihuany. Pan Wolzenburg přitom pobýval legálně v Nizozemsku a dotaz zněl mj. na to, zda podmínění odmítnutí předání dobou pobytu v Nizozemsku v délce alespoň pěti let je nepřipustnou diskriminací z důvodu státního občanství, zvláště s ohledem na to, že vlastní státní občané mají garantováno odmítnutí předání automaticky bez dalších podmínek.¹⁸ ESD nejprve uznal, že zákaz diskriminace se na dotyčného, jakožto osobu aktivně využívající volného pohybu, vztahuje.¹⁹ Nakonec však ESD souhlasil, že stanovení doby pobytu v délce 5 let pro občany EU, kteří zároveň nejsou občany toho kterého státu, je objektivně odůvodnitelná rozlišující podmínka (navíc v souladu se zásadou proporcionality), která má prokázat vazbu na příslušný stát a která je plně kompatibilní s evropským právem.²⁰ Jestliže v předposledním případě ESD dopřál široký prostor pro normotvorbu unijnímu zákonodárci, v tomto případě zase ponechal široký implementační prostor vnitrostátnímu zákonodárci. ESD přitom přiznal vnitrostátnímu zákonodárci, aby dopřál dobrodiní nepředání (s tím však, že si osoba příslušný trest vykoná na území dotčeného členského státu) za účelem lepšího zajištění resocializace

¹⁷ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 6. října 2009, věc C-123/08, „Wolzenburg“.

¹⁸ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 6. října 2009, věc C-123/08, „Wolzenburg“, bod 39.

¹⁹ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 6. října 2009, věc C-123/08, „Wolzenburg“, body 46, 47.

²⁰ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 6. října 2009, věc C-123/08, „Wolzenburg“, body 73, 74, ve spoj. mj. s body 68, 69, 70.

pachatelů toliko ve vztahu k osobám pobývajícím v Holandsku v délce pěti let, což považoval za odlišování objektivně a rozumně zdůvodněné i proporcionální ve vztahu ke sledovanému legitimnímu cíli. ESD navíc přihlédl k tomu, že osoby usilující o nerealizování evropského zatýkacího rozkazu jsou velmi inovativní v předstírání vazeb s vykonávajícím členským státem²¹ a jiné řešení by bylo příliš zatěžující pro příslušné orgány.

I v tomto posledně uvedeném případě je třeba tedy podtrhnout, že ESD neposoudil předložený diskriminační spor nikterak „slepě“, ale náležitě přihlédl ke všem okolnostem daného případu, resp. zejm. potřebám a argumentům, předestřeným příslušným členským státem, a rozhodl tu poměrně velmi zdrženlivě ve vztahu k implementační diskreci členských států (v tomto smyslu poněkud omezil vliv a dopad dřívějšího rozsudku ve věci Kozłowski), přičemž dal spíše prioritu realizacím evropského zatýkacího rozkazu.

Na závěr této části lze stručně zrekapitulovat, že antidiskriminační judikatura ESD v trestní sféře má řadu podobu, tváří i forem. Prokázala, že je schopná efektivně vymáhat zákaz diskriminace obecně, resp. na základě státního občanství, a to ať už ve formě přímé (Wood), či nepřímé diskriminace. Ukázalo se též, že nejen státní občanství, ale i bydliště někdy nemůže být legitimním rozlišujícím faktorem (viz např. případy Cowan, Bickel a Franz). Někdy však ano (viz event. případ Wood nebo případ Wolzenburg) a je tu třeba pečlivě diferencovat. Každopádně lze shrnout, že zákaz diskriminace nelze nikterak absolutizovat. Dokonce lze připustit, zvláště v trestní sféře, i jisté „preferenční“ zacházení se státními občany, je-li to tedy objektivně zdůvodněné (viz kupříkladu případ Wolzenburg a implementační prostor daný čl. 4(6) rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu). Každopádně vždy je třeba při odlišném zacházení prokázat, že je objektivně odůvodněné, sleduje legitimní cíl a je též proporcionální, přičemž přihlédnout lze i k finančním dopadům toho kterého rozhodnutí (viz případy Bickel a Franz či Wood).

Vybraná unijní legislativa v oblasti ochrany obětí trestné činnosti de lege lata a de lege ferenda:

Tato druhá část příspěvku nastíní unijní legislativní iniciativy v oblasti ochrany obětí trestné činnosti, a to jak ty přijaté (rámcové rozhodnutí Rady o postavení obětí v trestním řízení, směrnice Rady o odškodňování obětí trestných činů), tak i projednávané (návrh nové směrnice o evropském ochranném příkazu) či do budoucna zamýšlené (nová směrnice o postavení obětí v trestním řízení).

²¹ Srov. Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 6. října 2009, věc C-123/08, „Wolzenburg“, bod 65.

Nejklíčovějším předpisem v této sféře je rámcové rozhodnutí Rady o postavení obětí v trestním řízení (ze dne 15. 3. 2001, 2001/220/SVV). Problematika ochrany obětí je dílčím způsobem upravena též v rámcovém rozhodnutí o boji proti obchodování s lidmi, jakož i rámcovém rozhodnutí o boji proti pohlavnímu vykořisťování dětí a dětské pornografii.

Jedním z cílů rámcového rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení nepochybně bylo přispět ke zlepšení situace a postavení tzv. přeshraničních obětí, které se stanou obětí trestné činnosti v jiném státě, než-li státě svého bydliště. Předmětná úprava jde však nad rámec takto stanovené úzce vymezené působnosti, když počítá s poskytováním řady práv všem obětem trestné činnosti bez výjimky a míří tak i na čistě vnitrostátní situace. Zatímco za někdejšího právního rámce panovaly diskuze, zda-li pro takovou regulaci existovaly dostatečné kompetence, dle nové úpravy je již právní základ k takovéto regulaci - alespoň ve stanoveném rámci - pevně zakotven v čl. 82(2)(c) SFEU.

Pokud jde o samotný obsah rámcového rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení lze na úvod především uvést, že se vyznačuje některými poměrně vágními a neurčitými ustanoveními. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že se jednotlivá ustanovení tohoto předpisu mohou uplatnit i v podobě tzv. nepřímého účinku, resp. eurokonformního výkladu, kdy je třeba příslušné vnitrostátní právo vykládat v maximální možné míře v souladu se zněním jednotlivých ustanovení tohoto předpisu i cílem předpisu jako celku, jak ostatně bylo judikováno v proslulém případě Pupino.²²

Rozebíraný předpis na úvod v čl. 2 požaduje po členských státech, aby obětem ve svém trestněprávním systému zaručily skutečnou a přiměřenou úlohu a zaručily zacházení náležitě respektující jejich osobní důstojnost a uznaly práva a oprávněné zájmy obětí, zejm. v rámci trestního řízení. Se zvláště zranitelnými oběťmi má být přitom zacházeno zvláštním způsobem, který co nejlépe odpovídá jejich situaci. Toto ustanovení je právě příkladem přílišné neurčitosti, když nenaznačuje ani to, jaké osoby by za zvláště zranitelné měly být považovány (lze si přitom představit, že by se mohlo jednat o děti či osoby, vůči nimž byl spáchán trestný čin proti životu a zdraví, proti svobodě a lidské důstojnosti nebo rodině a mládeži), ani nijak nespecifikuje zvláštní zacházení, kterého by se jim mělo dostat. Z některých konkrétních práv, která mají být obětem v trestním řízení zajištěna lze pak vyjmenovat kupříkladu tato: právo být vyslechnut a právo poskytnout důkazy (čl. 3), právo na přístup k informacím (čl. 4), právo na ochranu v případě hrozícího nebezpečí (čl. 8) či právo na odškodnění (čl. 9) nebo za

²² Srov. Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 16. června 2005, věc C-105/03, „Pupino“. Srov. též: Spaventa, E. Opening Pandora's Box: Some reflections on the Constitutional Effects of the Decision in Pupino. *European Constitutional Law Review*, 2007, č. 3, s. 5–24.

stanovených podmínek bezplatnou právní pomoc (čl. 6). Předpis též počítá se specifickými právy či opatřeními pro tzv. přeshraniční oběti (čl. 5, 11), ať už jde o zajištění komunikace, resp. překladu a tlumočení, tak i další specifická opatření (kupříkladu výslech pomocí videokonferencí či možnost podávat trestní oznámení mimo stát, kde k činu došlo). Předpokládá též využití mediace v rámci trestního řízení ve vhodných případech (čl. 10) či poskytování širší pomoci obětem (čl. 13) nebo školení (čl. 14). Jak již bylo výše naznačeno, jedná se o výčet práv v řadě případů značně omezený, podmíněný či vágně formulovaný. Někteří autoři navíc poukazují na to, že taková nejasnost přijatých závazků s sebou nutně nese značné problémy s řádnou transpozicí a implementací, která navíc je Komisí hodnocena jen velmi povšechně a v podstatě jen na základě přijatých předpisů a nikoliv panující praxe.²³ Tento kritický tón lze nepochybně sdílet. Zároveň příčiny stávajícího stavu příslušné legislativy lze hledat i v někdejšímu systému přijímání předpisů v režimu jednomyslnosti. Podle nové úpravy tak v čl. 82(2)(c) SFEU lze snad naopak očekávat, že by mohlo dojít k formulaci konkrétnějších závazků či doplňování závazků nových. Na druhou stranu bude třeba v budoucích negociacích revidujících předmětný předpis dbát na to, aby nebyly neodůvodněně zaváděny některé cizorodé instituty či torpédovány stávající vnitrostátní systémy nebo aby nové úpravy nevyvolávaly nadměrné rozpočtové požadavky, zvláště obtížně akceptovatelné v časech ekonomické krize (může se jednat kupříkladu o otázku bezplatné právní pomoci). Také bude třeba náležitě zohledňovat a reflektovat stále přetrvávající výrazné rozdíly mezi vnitrostátními trestními systémy.

Za druhý klíčový předpis v dané oblasti lze považovat směrnici Rady o odškodňování obětí trestných činů (ze dne 29. 4. 2004, 2004/80/ES). Řeč o ní již byla v souvislosti s výše uváděným judikátem ESD ve věci Wood. Tato směrnice stanoví pravidla pro přístup k odškodnění v přeshraničních situacích. Je přitom založena na základě platných vnitrostátních systémech, přičemž takové systémy musí zaručovat spravedlivé a přiměřené odškodnění obětí trestných činů. Důležité je uvědomit si, že tak jak je příslušná směrnice nyní pojata, tak se vztahuje toliko na odškodnění obětí úmyslných násilných trestných činů spáchaných na jejich území. Příznivější ustanovení jsou přitom samozřejmě povolena, jak již o tom bylo pojednáno výše v souvislosti s případem Wood. Z pohledu České republiky lze též upozornit, že naše vnitrostátní úprava je rovněž poněkud velkorysejší než unijní minimum (viz např. § 2(1,2) z.č. 209/1997 Sb.).

Závěrem lze uvést, že co se týče výhledu do budoucna počítá se dle Stockholmského programu a Evropskou komisí vypracovaného Akčního

²³ Srov. Groenhuijsen, M.S., Pemberton, A. *The EU Framework Decision for Victims of Crime: Does hard law make difference?* European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 17 (2009), s. 43 - 59, resp. zejm. 48 - 51.

plánu v příštím roce s předložením komplexního instrumentu, který by byl zaměřen na ochranu obětí trestných činů, přičemž se zvažuje i zahrnutí otázek odškodňování, event. v značně velkorysejším pojetí. Založen má být na rovném zacházení se všemi oběťmi bez rozdílu, zejm. z důvodu státní příslušnosti, resp. lze počítat i s jakýmsi preferenčním či specifickým zacházením vůči obětem s bydlištěm v jiném členském státě. Konečně je třeba upozornit, že otázka úpravy práv obětí trestné činnosti by měla jít ruku v ruce též s garantováním procesních práv podezřelých a obviněných v trestním řízení tak, aby zejm. práva obhajoby byla rovněž náležitě garantována. S tím ostatně počítá taktéž výše uvedený Stockholmský program i jej provádějící Akční plán, který v souladu s tzv. Cestovní mapou plánuje každoroční legislativní iniciativy upravující konkrétní práva podezřelých a obviněných (po právu na tlumočení a překlady se má jednat o právo na informace, na právní zastoupení, právo na konzulární pomoc či ochranu zvláště zranitelných osob).²⁴

Na samotný závěr v návaznosti na pojednání o legislativní úpravě ochrany obětí v trestním řízení na unijní úrovni může být vhodné a zajímavé upozornit též na jednu aktuálně projednávanou legislativní iniciativu španělského předsednictví. Jedná se o směrnici o tzv. Evropském ochranném příkazu, jež má být jakýmsi novým typem instrumentu vzájemného uznávání, kdy oběť trestné činnosti, pohybující se po EU, má mít prospěch z ochranného opatření vydaného v jednom členském státě na celém území EU. Tento na první pohled ušlechtilý instrument se však při bližším zkoumání ukazuje být značně problematický. Tak za prvé se v daném případě jedná o značný kompetenční problém, kdy stávající návrh opřený o čl. 82 (1)(d) SFEU se nevztahuje výlučně na trestní řízení, což by mohl být nebezpečný precedens do budoucna. Dále pak panují vážné pochybnosti stran náležitého respektování principu proporcionality. Z věcného hlediska je pak návrh problematický především z tohoto důvodu, že se tu mísí aspekty trestní a civilní (popř. policejní a správní), které mohou vyvolat reálné obtíže při uznávání a vykonávání vydaných evropských ochranných příkazů, resp. mohou vést k úplné nerealizovatelnosti těchto ochranných opatření ve vykonávajících členských státech. Jakoby totiž náležitě nezohledňoval výrazné rozdíly v řešení této problematiky mezi členskými státy (kdy některé většinu řeší kupříkladu v režimu civilního či policejního práva a jiné naopak jinými způsoby, třeba prostředky práva trestního). Navíc se jedná o předpis nedostatečně propojený i s jinými iniciativami, kupříkladu tzv. evropským probačním či dohledovým příkazem. Vzhledem ke všemu výše uvedenému lze španělskou iniciativu

²⁴ K vlivu Listiny základních práv EU na tuto problematiku srov.: Tomášek M. *Human rights as means of Europeanisation of Criminal Law*, In: Czech yearbook of international law 2010, příspěvek vložen do katalogu dne 25. února 2010. Dostupné z: <http://www.czechyearbook.org/human-rights-as-means-of-europeanisation-of-criminal-law-p-28.html>, ověřeno k 23. 5. 2010.

týkající se evropského ochranného příkazu s jistou nadsázkou okomentovat stručně a úderně bonmotem, že nás tato iniciativa přivádí na cestu do pekla, která je - jak známo - dlážděna dobrými úmysly.

Závěr

Tento příspěvek se věnoval unijnímu zákazu diskriminace s dopady do trestní sféry v judikatuře ESD a taktéž nastínil i problematiku ochrany obětí v unijní legislativě *de lege lata* i *de lege ferenda*. Pokusil se upozornit, že jakkoliv zákaz diskriminace, zvláště na základě státní příslušnosti, jakož i ochrana obětí trestné činnosti, představují důležité pilíře ochrany jednotlivce v unijním prostoru svobody, bezpečnosti a práva, a jako takové je lze přivítat a podpořit, neměly by být na druhou strany ani zcela absolutizovány a nekriticky přijímány. Demonstrace vybraných judikátů ESD ukázala, že je vždy třeba pečlivě zohledňovat specifické situace a náležitě rozlišovat, kdy se dle stanovených rozlišovacích kritérií může jednat ještě o legitimní a přípustné rozlišování a kdy už o zapovězenou diskriminaci. Pokud jde o legislativní iniciativy v oblasti ochrany obětí, bylo poukázáno především na to, že ignorován by neměl být existující kompetenční rámec. Zároveň bylo poznamenáno, že náležitě by měly být zohledňovány též přetrvávající výrazné rozdíly mezi vnitrostátními trestními systémy a eventuálně i omezené finanční možnosti členských států.

Literature:

- Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007.
- Groenhuijsen, M.S., Pemberton, A. *The EU Framework Decision for Victims of Crime: Does hard law make difference?* *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 17 (2009), s. 43 - 59.
- Kmec, J. *Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva*. C.H.Beck, Praha, 2006.
- Spaventa, E. *Opening Pandora's Box: Some reflections on the Constitutional Effects of the Decision in Pupino*. *European Constitutional Law Review*, 2007, č. 3, s. 5–24.
- Týč, V. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Praha: Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006.

Judikatura Evropského soudního dvora:

- Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. února 1989, věc 186/87, „Cowan“.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 24. listopadu 1998, věc C-274/96, „Bickel a Franz“.
- Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 5. června 2008, věc C-164/07, „Wood“.
- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 16. června 2005, věc C-105/03, „Pupino“.
- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 3. května 2007, věc C-303/05, „Evropský zatýkací rozkaz“.
- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 6. října 2009, věc C-123/08, „Wolzenburg“.

Internetové zdroje:

- Komárek J. Eurozatykač před Soudním dvorem - krátký komentář, 5. května 2007. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2007/05/eurozatyka-ped-soudnm-dvorem-krtk.html>; ověřeno k 23. 5. 2010.
- Tomášek M. Human rights as means of Europeanisation of Criminal Law, In: Czech yearbook of international law 2010, příspěvek vložen do katalogu dne 25. února 2010. Dostupné z: <http://www.czechyearbook.org/human-rights-as-means-of-europeanisation-of-criminal-law-p-28.html>; ověřeno k 23. 5. 2010.

Contact – email

michael.svarc@volny.cz